Asiantuntijalausunto eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle 7.2.2019
Laatinut toimittaja Jaakko Lyytinen, Helsingin Sanomat
jaakko.lyytinen@hs.fi / 040 527 9345

Toimeksianto: Valiokunta pyytää Teitä kiteyttämään 1-3 tulevaisuuden haastetta tai näkökulmaa, joiden ymmärtämistä pidätte Suomen tulevaisuuden kannalta keskeisenä, mutta joihin ei vielä liity merkittävää tai riittävää julkista keskustelua.

Sivistyskäsitys ja ymmärrys ihmisestä

Keväällä 2018 eduskunnan tulevaisuusvaliokunta julkaisi raportin, jonka otsikko kuului: *Suomen sata uutta mahdollisuutta 2018–2037, Yhteiskunnan toimintamallit uudistava radikaali teknologia*. Raportti keskittyi otsikkonsa mukaisesti teknologiaan. Se vilisi kiehtovia teemoja ja tulevaisuuteen kurkottavia skenaarioita. Oli hyperloopia, kyberhyönteisiä ja robottiräätäleitä. Oli nanohiukkasia, levitaatiota ja kyborgeja.

Tästäkin ansiokkaasta raportista välittyi valitettavasti teknologiakeskeisen tulevaisuuskeskustelun ohut ja instrumentaalinen ihmiskäsitys. Se kävi ilmi esimerkiksi koulutusta ja oppimista koskevissa katkelmissa, joissa ”simulointi”, ”pelillistäminen” ja ”itsenäisesti katsottavat videot” korvaavat perinteisen opetuksen. Tutkintojen tilalle tulevat ”yksityisiin mikrotutkintoihin liittyvät sertifikaatit”. Ja niin edelleen.

Etsin raportista mainintoja ihmistieteistä tai sivistyksestä. En löytänyt oikeastaan mitään. Sen sijaan löysin koneistetun tulevaisuuden, jossa koneet kääntävät ja robotit kokkaavat. Tekoälypsykologit hoitavat ahdistusta. Etäoppimismentorit, moniälykkyysorganisoijat ja osaamispoluttajat korvaavat opettajat. Sana historia viittaa enää historiatietoon, tietotekniseen termiin.

Elämme keskellä kiehtovaa ja ahdistavaa ihmiskoetta. Meillä ei ole vielä käsissämme kovin kattavaa empiiriseen tutkimukseen perustuvaa tietoa siitä, miten digitalisaatio ja monilaiteriippuvuus vaikuttavat lapsiin ja nuoriin – saati meihin aikuisiin.
Monet vaikutukset ovat mahdollisesti myönteisiä. Uudenlainen sosiaalinen vuorovaikutus, yksilökohtaisen oppimisen mahdollisuudet, rajattoman tiedon hyödyntäminen.

Mutta samaan aikaan olisi kriittisesti pohdittava sitä, miten lapsen tai nuoren kehitykseen vaikuttaa se, että maailman koetaan yhä enemmän ruudun välityksellä.

Kasvatustieteen tohtori Jussi T. Koski julkaisi vuonna 1998 kirjan Infoähky, jossa hän väitti, että inforoska saastuttaa mediat ja mielet: ”Kirjeet, puhelimet, kännykät, sähköpostiviestit, kirjat, kasetit, videot, CD-ROMit, muistiot, mainokset, ilmoitukset, katalogit ja televisio-ohjelmat – nämä kaikki tekevät päivistämme pahimmillaan uuvuttavaa räpiköimistä informaatiovirikkeestä toiseen.”

Lista kuulostaa nyt koomiselta. Mutta nauru jää kurkkuun, kun alkaa miettiä nykytodellisuutta. Kaksikymmentä vuotta sitten asiantuntijat varoittelivat, että tietotulva saa meidät kadottamaan todellisuudentajumme. Hallituksen selonteossa ennakoitiin, että ”tulevaisuudessa informaatiosta vapaat alueet muodostuvat suureksi ylellisyydeksi”.

Näin siis 1990-luvun lopussa. Silloin ei ollut 5g-verkkoja ja älypuhelimia. Silloin ei eletty vielä ubiikkiyhteiskunnassa, jossa kaikki on kytketty verkkoon. Ei surffattu yötä päivää langattomilla laajakaistoilla tai lääpitty iPadia ruuhkaratikassa. Silloin ei ollut sosiaalista mediaa, jossa miljardit käyttäjät syytävät informaatiota joka minuutti kuin megalomaanista kekoa kokoavat muurahaiset. Ja silti oltiin huolissaan ähkystä.

Jussi T. Koski päivitti näkemyksensä vuonna 2008 kirjassaan Arkiähky. Hän varoitti turboahdetun arjen tyhmistävästä ja luovuutta tukkivasta vaikutuksesta. Kirjasta kannattaa poimia yksi viisas ajatus: ”Kun arki täyttyy ja monimutkaistuu, ihminen yksinkertaistuu. Näin käy, koska aika kuluu reagoimiseen, selviytymiseen, sotkujen selvittelemiseen, patojen paikkailuun ja tulipalojen sammutteluun aidon oppimisen ja osaamisen kehittämisen sijasta.”

Tässä on teille päättäjille ja meille kaikille kansalaisille olennainen haaste. Miten ylläpidämme aitoa oppimista ja osaamisen kehittämistä yllä teknologisten sarjavallankumousten keskellä?

On ymmärrettävä ja hyväksyttävä se tosiasia, että olennaisilta osiltaan itse ihminen ei ole muuttunut mitenkään. Kehityspsykologian tai kasvatustieteen perusoivallukset pienen ihmisen sosiaalistumisesta, vuorovaikutuksen merkityksestä tai oppimisen keinoista, ovat edelleen aivan yhtä päteviä ja painavia.

Mutta tulevaisuuskeskustelusta nämä näkemykset tuntuvat suorastaan puuttuvan. Kun puhumme tulevaisuudesta, puhumme teknologiasta. Kun puhumme ihmisestä, puhumme instrumentista.

Mitä monimutkaisemmaksi, digitalisoituneemmaksi ja vaativammaksi elinympäristömme ja työelämämme muodostuu, sitä olennaisempaa olisi keskittyä siihen, ettemme teknohuumassamme hukkaa kaikkea sitä arvokasta, jonka varaan ihmiseksi kasvaminen rakentuu.

Minulla ei valitettavasti ole tarjota tulevaisuusvaliokunnalle mitään sellaista tulevaisuusskenaariota tai näkökulmaa, jota asiantuntija-armeija ei olisi eteenne jo tuonut.

Mutta haluan esittää vetoomuksen: Kun mietitte Suomen ja maailman tulevaisuutta, kuunnelkaa teknogurujen rinnalla niitä ihmisiä, jotka ymmärtävät, mistä ihmiseksi kasvamisessa on kyse. Kuunnelkaa lastentarhanopettajia, ala-asteen luokanopettajia, aineenopettajia, filosofeja, psykologeja, kasvatustieteilijöitä, tutkijoita, humanisteja. Ottakaa vakavasti heidän puheensa ja havaintonsa. Panostakaa varhaiskasvatukseen, kouluihin, taito- ja taideaineisiin. Vaalikaa klassisen sivistyksen tärkeimpiä tekijöitä.

Ihmiseksi kasvamista, ihmisenä jalostumista.